

ЙОГО ІМ'Я СТВОРЮЄ ПРЕКРАСНИЙ ІМІДЖ ОЧОЛЮВАНОМУ НИМ ІНСТИТУТУ

Відразу зазначу: як не склалася б надалі доля директора Інституту всесвітньої історії НАНУ, доктора історичних наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки Андрія Івановича Кудряченка, його ім'я вже навіки в історії історичної науки і звідти його нікому не витіснити. Історик за освітою і покликом душі, глибинний вчений, дослідник історичних процесів і осмислювач їх, який володіє мистецтвом докопуватися до маловідомих фактів, а добре відомі, які, на жаль, висвітлювалися однобічно на догоду владі, певним обставинам чи завдяки неповноті їх первісного вивчення, піддавати новому, всебічному, комплексному аналізу, робити об'єктивні висновки, які слугували б історичними уроками для політиків і всіх нас, сьогоднішніх, та допомагали б у розбудові незалежної Української держави.

У своїх наукових працях (а їх у нього понад 350) А.І. Кудряченко дає точні наукові характеристики процесів, що відбуваються в сьогочасному українському суспільстві, сприяє формуванню нового менталітету у населення, переведення мислення людей на новий виток еволюційної спіралі, спонукає вдосконаленню життя та правильному вибору вектора руху України.

«Андрій Іванович веде чесні дослідження, видає достовірні дані, вільні від лакування і прикрас. Читаєш його праці – і здається, що пише він не від себе, а по волі історії, що рукою його водить істина. Пише густо. Пише прямо. Пише завершено. І хоч немає в його лексиці нових, красивих, незвичайних слів, досліджувані явища і процеси він подає точно і переконливо. Він бере слова добре відомі, але немовби промиває їх, очищає від лушпиння, залишаючи лише точний їх смисл, і як на долоні подає своїм читачам. Тому-то його книгам і статтям притаманна отака собі непоказна манера, але вперта, якась незаперечна переконливість і глибинна обізнаність із процесами, які він досліджував і в оцінці яких він ніколи не йшов і не йде ні супроти своїх переконань, ні супроти фактів, ні проти істини. Для А.І. Кудряченка існувала і існує лише диктатура документів, диктатура фактів. Кожний історичний документ досліджує окремо і у взаємозв'язку, аби не відійти від істини. В жодній з його праць не зустрінеш ко'юнктурщини, його думка, мов стрілка компаса, звернена в бік правди», – писав про його роботи журнал «Трибуна» у 2004 році.

Ще більш досконалою і масштабною є його діяльність нині. Ґрунтовна освіта і постійне поповнення одержаних в молодості знань, невтомна працьовитість його душі і мозку забезпечують високу якість щоденної праці дослідника, організатора науки, викладача, просвітника.

Рядки з біографії:

Народився Андрій Іванович у 1954 році в селі Бирзулове на Кіровоградщині. У 1978 році з відзнакою закінчив історичний факультет Вищої комсомольської школи при ЦК ВЛКСМ у Москві. Близько 10 років пропрацював на комсомольській роботі. З 1987 року – у відділі наукової інформації з суспільних наук Академії наук України. Водночас захопився дослідженнями і вступив до докторантури Інституту світової економіки та міжнародних відносин НАН України, яку закінчив у 1994 році і став провідним науковим співробітником цього Інституту та професором кафедри політології і соціології Національного педагогічного університету ім. П. Драгоманова. Поповненню знань сприяло і навчання у літній школі Варшавського університету (1992 р.), в Інституті досліджень проблем країн Дунайського регіону Академії наук Австрії (1993 р.); стажування по лінії Німецької академічної служби обміном: у Кельнському університеті та у м. Геттінген в Інституті історії і культури німецьких поселенців у Північній та Східній Європі; робота у політичному архіві МЗС ФРН у м. Берлін (2002 та 2008 рр.).

Була в його житті і державна служба. Так, з 1997 р. А.І. Кудряченко працював головним науковим консультантом управління внутрішньої політики Адміністрації Президента

України, радником управління країн Західної Європи і Північної Америки МЗС України. З 1998 р. до 2000 р. він на дипломатичній службі: радник-посланник Посольства України у ФРН.

А потім знову доля повернула його в науку. У 2000–2004 рр. А.І. Кудряченко – директор Інституту соціальних наук і міжнародних відносин Міжрегіональної академії управління персоналом. У 2004–2005 роках – декан Інституту підготовки кадрів Державної служби зайнятості України; 2005–2008 рр. – завідувач відділу Національного інституту стратегічних досліджень.

У листопаді 2008 року Кудряченко А.І. був затверджений директором Інституту європейських досліджень НАН України, який 21 вересня 2011 року перейменований у державну установу «Інститут всесвітньої історії Національної академії наук України».

Відтоді Андрій Іванович на цій посаді наукову роботу поєднує з викладацькою. Читає лекції, веде семінари у Київському національному економічному університеті ім. Вадима Гетьмана, Інституті міжнародних відносин Національного університету ім. Тараса Шевченка, Київському університеті права НАНУ і Дипломатичній академії України при МЗС України.

Тривалий час професор А.І. Кудряченко співпрацює з Інститутом політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України, є членом двох спеціалізованих рад із захисту докторських дисертацій; членом правління всеукраїнської спілки краєзнавців, членом редколегій кількох наукових часописів. Під керівництвом А.І. Кудряченка підготовлено 20 кандидатів та докторів історичних і політичних наук.

Сфера наукових інтересів – новітня історія, міжнародні відносини, політична історія України, порівняльна політологія. Спеціалізується у сфері вивчення геополітичних змін у Європі у постбіполярний період і на порівняльному аналізі становлення політичних структур й інститутів громадянського суспільства країн молодшої демократії, зокрема України. Публікувався у виданнях Австрії, Азербайджану, Греції, Німеччини, Молдови, Польщі та Росії.

Добрий резонанс мали його статті «Мистецтво можливого, або успіх боннської дипломатії», «Європейська стратегія України в епоху глобалізації», «Інститут президентства в сучасній політичній системі України», «Нові геополітичні обрії сучасної Німеччини», «Варианти и измерения стратегического сотрудничества Украины с Россией на современном этапе развития», «Геополітичні дилеми сучасної України», «Ялтинська (1945 р) конференція: погляд через десятиліття» та ін.

Відзначаються масштабністю і такі наукові праці та монографії А.І. Кудряченка: «Східна Європа на шляху змін», «Європейська політика Федеративної республіки Німеччини (1970—1991 рр.)», «Вихідці з німецьких земель на теренах України: минуле і сьогодення», «Порівняльний аналіз політичних структур Австрії та України», «Політична система України: особливості становлення, тенденції розвитку», «Глобальні трансформації і стратегії розвитку», «Україна в сучасному геополітичному просторі: теоретичний і прикладний аспекти», «Краєзнавство в Україні: сучасний стан і перспективи», «Політична система і громадянське суспільство: європейські і українські реалії», «Голодомор в Україні 1932 – 1933 років за документами Політичного архіву Міністерства закордонних справ Федеративної Республіки Німеччини», «Україна в Європі: пошуки спільного майбутнього», «Культурно-цивілізаційний простір Європи і Україна: особливості становлення та сучасні тенденції розвитку», «Політичний клас у сучасній Україні. Специфіка формування, тенденції розвитку», «Сучасна українська політика. Спецвипуск: Інтеграційні процеси в сучасному світі: регіональні виміри», «Центр соціальних комунікацій».

Одні з цих робіт він готував сам, інші – у співавторстві, або був керівником авторського колективу. У співавторстві створені й підручники «Політологія» (К., 1998; 2001; 2005), «Геополітика» (К., 2004), «Політична історія України ХХ століття» (К., 2006), рекомендовані МОН України.

Він зміг сформувати команду сильних учених з істориків, політологів, філософів, які здійснюють підготовку циклів наукових праць. Останній із них – «Україна в Європі: контекст міжнародних відносин», – висунутий на здобуття Державної премії в галузі науки і техніки 2013 року. Серед авторів такі знані в Україні особистості нашої науки: Фелікс Михайлович Рудич, доктор філософських наук, професор, завідувач відділу теоретичних і прикладних проблем політології Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І.Ф. Кураса НАНУ; Микола Іванович Михальченко, член-кореспондент НАНУ, заслужений діяч науки і техніки України, президент Української академії політичних наук, доктор філософських наук, професор, завідувач відділу теорії та історії політичної науки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І.Ф. Кураса НАНУ; Микола Євгенович Горелов, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник відділу теорії та історії політичної науки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І.Ф. Кураса НАНУ, головний редактор журналу «Діалог. Історія, політика, економіка». А ще це наукові співробітники державної установи «Інститут всесвітньої історії НАНУ»: Іван Іванович Богданович, кандидат економічних наук, доцент; Андрій Григорович Бульвінський, кандидат історичних наук, доцент; Галина Іванівна Калінічева, кандидат історичних наук, доцент; Тетяна Олександрівна Метельова, кандидат філософських наук, доцент; Вікторія Віталіївна Солошенко – кандидат історичних наук, доцент; Ярослав Олексійович Черногор, кандидат історичних наук. Ними і створена трилогія колективних монографій обсягом 120 авторських аркушів.

Слід зазначити, що це оригінальне міждисциплінарне наукове дослідження з аналізу ключових проблем, викликів та перспектив входження незалежної Української держави у коло європейських країн. Воно є своєчасною відповіддю на потреби вітчизняної науки та практики реалізації європейського стратегічного вибору України. Книги містять узагальнюючі фундаментальні теоретичні та науково-рекомендаційні напрацювання, зроблені науковцями державної установи «Інститут всесвітньої історії НАН України» та Інституту політичних та етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України.

«Особливостями даної трилогії монографій, – зазначається в анотації, – є комплексний та інноваційний характер дослідження, новаторські підходи до розробки теоретичних та науково-методологічних засад щодо розв’язання актуальних проблем зміцнення позицій України у загальноєвропейських процесах, утвердження її повноправним учасником відносин на континенті. Наскрізним для всієї трилогії є оригінальний авторський підхід до вивчення сучасних міжнародних процесів і участі в них нашої держави, який спирається на поєднання конструктивістської та інституціональної парадигм, а також включає теоретичні елементи світ-системної теорії та культурно-цивілізаційні параметри. Обрані теоретичні настанови дозволили авторам глибоко дослідити феном розвитку об’єднаної Європи, висвітлити культурно-цивілізаційні засади європейського вибору України, які базуються на її європейській приналежності від часів Київської Русі до сьогодення, а також проаналізувати складові розвитку держави та громадянського суспільства в контексті формування спільного європейського простору. Трилогія розкриває глибокий культурно-історичний сенс зовнішньої і міжнародної політики, що постає найбільш концентрованим вираженням всесвітньо-історичного процесу, в якому цивілізаційна відмінність і своєрідність України може і повинна допомогти нашій державі оптимальніше утвердитися в сучасному міжнародному співтоваристві. Здійснений авторським колективом аналіз політико-правового дискурсу міждержавних взаємин в Європі уможливив окреслити як регіональні інтереси, так і геостратегічні пріоритети незалежної України у довгостроковій перспективі».

Беззмінним керівником авторського колективу і науковим редактором цієї унікальної і важливої для авторитету України у світі трилогії є А.І. Кудряченко.

Подбав він і про поширення концентрованого викладу думок трилогії, створивши реферат циклу наукових праць «Україна в Європі: контекст міжнародних відносин», в якому концентровано викладено їх концептуальну, тематичну та змістовну єдність, сутність новаторських теоретичних, науково-методологічних та практичних підходів до розв’язання

завдань зміцнення позицій України у загальноєвропейських процесах, утвердження її повноправним учасником міжнародних відносин на континенті.

У рефераті наголошено, що автори вперше, спираючись на міждисциплінарний і системний підходи, комплексно дослідили культурно-цивілізаційні параметри європейського вибору України та його обґрунтованість. На широкому історичному матеріалі із залученням архівних джерел, історіографічної бази, наукової спадщини українських мислителів минулого, результатів сучасних соціологічних досліджень соціокультурних особливостей українського соціуму вперше довели, що європейська орієнтація та зовнішньополітична стратегія країни органічно базується на виразному європейському векторі цивілізаційних та духовно-культурних процесів на українських землях та має спадкоємність від часів Стародавньої Русі до сьогодення. Проаналізовано політико-правовий дискурс генези міждержавних відносин в Європі, історичні епохи та наріжні етапи міжнародних відносин України з європейськими країнами упродовж тисячолітньої історії, виявлено роль України в системі міжнародного співробітництва на континенті та її історичні трансформації.

Науковці на конкретному історичному і політологічному матеріалі довели, що з часів Стародавньої Русі і до утворення Української козацької держави в середині XVII ст. Україна була інтегральною частиною європейської цивілізації, її східним прикордонням, пов'язаним з нею політично, культурно, духовно, економічно та способом життя й стереотипами світосприйняття.

У дослідженні вперше здійснено концептуальне узагальнення ролі Війська Запорізького у світовій історії та міжнародних відносинах європейського та євразійського регіонів, розкрито зовнішньополітичний досвід і традиції участі українського народу в міжнародних відносинах у період оформлення національної державності в середині XVII ст. Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що в надскладних геополітичних умовах Військо Запорізьке, яке репрезентувало Україну зовнішньому світу, змогло суттєво, а інколи й вирішально впливати на перебіг боротьби трьох цивілізаційних світів за панування у регіоні Східної Європи. Саме так було під час морської війни козацтва проти Османської імперії у 1610–1630-х рр., Хотинської війни 1621 р., подій російської Смути у 1604–1618 р. та Національної революції українського народу 1648–1676 рр. У часи пізнього Середньовіччя і раннього Нового часу козацька Україна відіграла вирішальну роль у зупиненні територіальної експансії московського та мусульманського цивілізаційних світів у Східній Європі.

Автори дослідили чинники збереження української цивілізаційної складової в Російській імперії та у Габсбурзькій монархії упродовж XIX – початку XX ст., виявили та проаналізували відмінності цивілізаційного розвитку частин української нації, спричинені значними розбіжностями між суспільно-політичним устроєм цих монархій. Перебування упродовж понад ста п'ятдесяти років українських земель у складі Габсбурзької імперії мало двоякі наслідки. З одного боку, українці після встановлення конституційного устрою з 1848 р. вперше отримали, хоч і обмежену, можливість долучитися до політичних процесів у якості суб'єкта, що сприяло набуттю відповідного досвіду участі у державних справах. З іншого боку, українська меншина, подібно до словаків, євреїв й інших продовжувала й надалі відставати від провідних національних спільнот.

У трилогії наукових праць досліджено міжнародний контекст українського питання напередодні та в роки Першої світової війни, особливості виходу на міжнародну арену УНР, пошук впливових партнерів за часів її існування та розширення дипломатичних відносин за гетьмана П. Скоропадського, діяльність дипломатії ЗУНР, уряду Радянської України, місце Карпатської України у геополітичній грі держав континенту та обмеженість міжнародної правосуб'єктності УРСР у період після Другої світової війни. Виявлено дипломатичні колізії та прорахунки дипломатії України на європейському та Російському напрямках, які навіть згодом завадили більш прагматично та ефективно формувати зовнішньополітичні стратегії й практики України.

Новизна циклу праць полягає також у здійсненні аналізу перспектив нашої держави в реалізації євроінтеграційного курсу та у двосторонніх відносинах з провідними країнами континенту – ФРН, Францією, Великою Британією, Польщею, Угорщиною під кутом зору геостратегічних інтересів України в Європі. Двосторонні відносини із Німеччиною авторами розглянуті крізь призму геополітичних зрушень на континенті та в контексті розвитку демократичних процесів та інтеграції нашої країни до ЄС.

Авторами досліджено політичну практику, особливості функціонування інституцій ЄС, висвітлено роль європейського права як продукту й інструменту інтеграції, вагомість мобілізації суспільної підтримки, форми впливу громадянського суспільства на суспільні процеси та способи його взаємодії з владою, а також проаналізовано та концептуалізовано особливості демократичних інститутів і процедур та використання механізмів підтримки громадянського суспільства, які працюють у Європейському Союзі. На основі цього скореговані стратегічні положення щодо входження України до європейського простору шляхом адаптації вітчизняних норм до європейських практик та виявлено можливості й визначено напрями зміцнення аналогічних вітчизняних інституцій.

Із залученням широкого вітчизняного й європейського соціологічного матеріалу вивчено складові й причини зростання притягальності об'єднання держав і народів Євросоюзу та встановлено, що провідну роль серед них відіграють неухильне дотримання прав людини, функціонування демократичних норм і цінностей у повсякденній практиці, перехід країн ЄС одними з перших до постіндустріального та інформаційного розвитку суспільств, реалізація нових підходів в екологічній політиці, цілеспрямована підтримка країн молодшої демократії.

У роботі доведено, що поглиблення науково-технічного співробітництва між Україною та ЄС, зокрема, шляхом розширення партнерства України в РП-7 та поліпшення інвестиційного клімату спроможне додати динаміки двостороннім відносинам у форматі з країнами-членами ЄС та на рівні ЄС в цілому.

Вивчено досягнення та втрати України у взаємовідносинах з державами об'єднаної Європи, на підставі чого зроблено висновки та запропоновано концепцію зміцнення позицій України на континенті. Визначено напрями й способи корегування відносин з державами ЄС шляхом реалізації диференційованого, селективного підходу та зміцнення його культурно-цивілізаційних засад при здійсненні пріоритетного розвитку секторальної взаємодії. У циклі наукових праць з'ясовано контрверсійність питання європейської інтеграції та ідентичності, розв'язання проблеми енергетичної та міжнародної безпеки, глобального та інноваційного розвитку.

Грунтовно проаналізовано двосторонні відносини України з Балтійськими державами, з сусідніми країнами СНД та Митного союзу. Наголошено, наскільки стратегічно важливим для України є формування сучасної парадигми відносин з Росією, як найбільшою державою-сусідом.

Вперше в науковій літературі на широкому культурно-історичному матеріалі розглянутому крізь призму співвідношення «особа–спільнота» й ставлення до іншого, піддано компаративному аналізу ціннісні засади європейського та українського суспільного буття, їх трансформації у контексті нових світоглядних вимірів постіндустріального світу. Виявлено інваріантні ціннісні, символічні й семіотичні коди, притаманні європейській спільноті й українству, та доведено, що аксіологічний фундамент світоглядних змістів був і є для них спільним упродовж усього історичного часу.

В аналізованих роботах на підставі соціологічних досліджень шляхом зіставлення сучасних процесів формування української національної та європейської наднаціональної (в рамках ЄС) ідентичностей показано, що комунікативне становлення єдності людства ґрунтується на зростанні самодостатності, а відтак, і цінності людини та значного розширення можливостей самоідентифікації особистості й її національно-культурного самовизначення, а поглиблення глобалізаційних процесів має наслідком не лише формування уніфікованого культурного шару (мас-культури), а й дає протилежно

спрямований результат – посилення сегментизації культурної панорами глобалізованого світу. При цьому центр ваги культурного життя зміщується з національного до локального рівнів, що потребує відповідної спрямованості національної етнокультурної політики та її зовнішньополітичного вектора.

Автори циклу наукових праць обстоюють логічну послідовність: «історично-культурна належність – ідентичність – національний інтерес», що дає змогу сформулювати концепт української національної ідентичності та провести логічний алгоритм її формування в історичному процесі, сучасній Європі та світовій спільноті. Запропоновано альтернативні постмультікультуральні моделі розв'язання проблеми формування культурного діалогу в країні та консолідації української нації.

Підготовлена під егідою А.І. Кудряченка трилогія «Україна в Європі» має велике наукове і практичне значення. По-перше, вона допомагає скорегувати складові стратегії зовнішньої політики України, зокрема на європейському напрямі. По-друге, сприяє зміцненню позицій України в Європі, у сучасних міжнародних відносинах держав і народів, оскільки містить аналіз всіх історично-ціннісних надбань нашого народу, складових його європейської ідентичності та культурно-цивілізаційного потенціалу країни.

По-третє, стверджуючи глибокий культурно-історичний сенс зовнішньої і міжнародної політики, орієнтує Україну повніше використовувати свою цивілізаційну відмінність і своєрідність, успішніше реалізовувати селективні засади нарощування взаємовигідних відносин на рівні міждержавних зносин та секторальний підхід до піднесення рівня взаємовідносин з існуючими інтеграційними об'єднаннями.

Чим більше вчитуєшся в означені роботи, тим сильніше і повніше розумієш, що цей цикл праць є фундаментальним науковим дослідженням, яке засвідчує високий авторитет вітчизняної науки, позитивно впливає на суспільно-економічний прогрес й уможливорює підвищення ефективності реалізації Україною зовнішньої політики у відносинах з ближнім і дальнім зарубіжжям за рахунок включення до неї невикористаних раніше внутрішніх культурно-цивілізаційних складників як потенціалу зовнішніх зносин.

Ось такі вагомі наукові розробки побачили світ цього року в нашій державі і справедливо претендують на присудження Державної премії в галузі науки і техніки 2013 року. І вони їй варті, що й підтверджують вчені, політики і просто наші громадяни у своїх листах і дзвінках до нашої редакції.

Варто згадати ще про одну ініціативу інституту, очолюваного А.І. Кудряченком. У 2012 році тут була започаткована підготовка ексклюзивного багатотомного енциклопедичного видання «Україна і країни світу». Дві книги першого тому «Україна і країни Європи» вже підготовлені до друку і передані до видавництва. У цьому академічному фундаментальному виданні аналізуються історичні етапи державотворчих процесів у кожній із сучасних країн відповідного регіону світу, досліджуються особливості соціально-економічного та політичного їх розвитку у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст., участь кожної із цих держав у міжнародних та регіональних структурах, в інтеграційних процесах і позиціонування у міжнародному співтоваристві, а також історія і динаміка відносин нашої держави з кожною із них.

Сприяє успіху в роботі інституту і, зокрема, в цій науково-виробничій справі і активне співробітництво із провідними вітчизняними академічними інститутами та університетами в галузі міждисциплінарних досліджень актуальних проблем соціогуманітаристики, а також плідна наукова співпраця на договірній основі із Інститутом загальної історії РАН, Інститутом Європи РАН; Інститутом європейської інтеграції та політичних наук АН Молдови; Бакинським слов'янським університетом, Інститутом німецької історії в Москві та іншими зарубіжними дослідницькими центрами.

Добре й те, що Інститут всесвітньої історії НАНУ тісно співпрацює з органами державної влади України, міністерствами і відомствами щодо підготовки аналітичних і прогностичних

матеріалів з проблематики міжнародних відносин, цивілізаційної відмінності і своєрідності історичного процесу України, її взаємин з країнами світу та запозичення їхнього досвіду в контексті суспільно-політичного реформування і системної модернізації нашої країни.

В.І. МЕНШУН